

Keynes ve Genel Teori Üzerine Kısa Bir Not

Uğur Selçuk Akalın

Prof. Dr.
Marmara Üniversitesi
İİBF

İngiltere kaynaklı olması ve burjuva iktisadını temsil etmesi çerçevesinde, 18. yüzyılda Adam Smith'in (1723–1790) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776) adlı kitabı önemli bir yere sahiptir ve belirtilen temsil açısından başı çekmektedir. David Ricardo (1772–1823) *Principles of Political Economy and Taxation* (1817) adlı kitabıyla söz konusu çizginin 19. yüzyıldaki temsilcileri arasında ilk sırada yer alır. John Maynard Keynes (1883–1946) ise *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936) adlı kitabıyla bu çizginin 20. yüzyıldaki son temsilcisi olma özelliğini taşımaktadır. Ancak, Keynes'e atfen belirttiğim bu husus; kendisinin bizatihi *Genel Teori*'nin önemini vurgulaması, devrim niteliğinde olduğunu ifade etmesi ve kitabın hâlâ (en azından benim açımdan Keynes'in *Genel Teori*'den çok daha önemli çalışmaları bulunmaktadır) üzerinde en fazla konuşulan ve tartışılan çalışma olmasına dayanmamakta, belli bir çizginin süregeldiğinin vurgulanması amacını taşımaktadır.

Keynes, *Genel Teori*'yi yazarken, 1 Ocak 1935 tarihinde George Bernard Show'a gönderdiği mektupta,

"Halet-i ruhiyemi anlamak için, dünyanın, iktisadî sorunlar konusunda düşündükleriyle ilintili olarak -şu anda olmasa da, gelecek on yıl içinde- iktisat teorisinde büyük ölçüde devrim yaratacak bir kitap yazdığımı inandığımı bilmeniz gerekmektedir" demektedir.

Genel Teori'nin niteliği kadar, Keynes'in bu kitapla iktisat teorisinde devrim yaratıp yaratmadığı hususu da, günümüzde Keynes'le ilgili olarak yapılan tartışmalar çerçevesinde anlaşmazlığın sürdüğü konulardan biri olarak iktisatçılar arasında sürdürülen ve hiçbir kesintiye uğramadan devam eden noktalardan biri olarak güncelliğini korumaktadır. *Genel Teori*'nin devrimci bir karakterde olup olmadığı tartışmasının ana eksenini, kitapta yer alan fikirlerin ne kadarının Keynes'e ait olduğunun ve ne kadarının da kendinden önceki

İktisatçıların fikirlerine dayandığının sorgulanması temelinde ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, kitapta yer alan kimi düşünceler Keynes'e ait özgün fikirler olsa da, kimi düşünceler de kendinden önceki örneğin, Malthus, Hobson, Wicksell, Robertson ve Khan gibi iktisatçıların fikirleri üzerinde temellenmiştir. Bu tartışmaların haklılığı üzerine gidecek değilim. Ancak, Keynes'in ortaya koyduğu düşüncelerin kendinden önceki kimi iktisatçılardan etkilenmemesinin mümkün olmaması açısından devrimci bir karakter taşımadığını ifade etmek doğru olsa da, geliştirdiği fikirlerin yaygın olarak kabul görmesi ve söz konusu fikirlerin hükümet politikalarını etkilemesi, *Genel Teori*'nin devrimci bir özellik taşımasını sağlayan unsurlar niteliğinde olduğunun açıkça bilinmesi gerektiğine inanıyorum.

Konuya ilişkin tartışmalara ışık tutması açısından, yazdığı mektubun üzerinden geçen 11 ay sonrasında kitabını tamamladığında *Genel Teori*'ye yazdığı önsözün son satırlarının biraz daha dikkatli okunması gerekmektedir. Burada Keynes şunları söylemektedir:

'Bu kitabın oluşumu, benim için, alışılmış düşünce şekli ve ifadeden uzun soluklu bir kaçış mücadelesi biçiminde olmuştur. Yazdıklarımın anlaşılması ve bunlara inanılması konusunda elde edeceği başarı, kitabı okuyacak olanların büyük bir çoğunluğunun da benzer bir çaba göstermesini gerektirecektir. Kitapta, oldukça emek verilerek ortaya konan fikirler bir hayli basit ve açıktır. Zorluk, yeni fikirlerin anlaşılmasında değil, çoğumuzun yetiştirilmesi çerçevesinde zihnimizin her köşesinde dallanıp budaklanmış eski fikirlerden uzaklaşmakta yatmaktadır.'

Genel Teori, klâsik iktisadın önermelerine karşı çıkararak, efektif talep ilkesini ortaya koyup, tanımlar ve fikirleri sıralayarak işe başlamakta, beklentiler ve sermayenin marjinal etkinliği, tüketim eğilimi, yatırımların teşviki, parasal ücretler, faiz, istihdam ve fiyatlar konusunu ele alarak devam etmekte ve ticarî çevrimler, merkantilizm ve sosyal felsefenin geleceğine ilişkin düşüncelerin ele alınmasıyla sonlanmaktadır.

Genel Teori, okunması oldukça zor olan bir kitap olma hüviyetini taşımaktadır. Bunun nedeni, çevrildiği dile ilişkin ve çevirmen kaynaklı sorunların olması çerçevesinde değil de, çok sayıda teknik jargon kullanılarak ve anlaşılmaz bir dille yazılmış olmasından kaynaklandığı göz önünde tutulmalıdır. Öyle ki, P. A. Samuelson *Genel Teori*'nin çok kötü kaleme alınmış, iyi düzenlenmemiş, pedagojik olarak ders kitabı olarak okutulamayacak, mağrur bir dille yazılmış ve polemige açık bir kitap olduğunu vurgulayarak, kitaba beş şilin ödeyerek satın alanların paralarının heba olduğu hissine kapıldıklarını ifade ettiklerini belirtmekten geri kalmamıştır.¹ Paul Krugman'ın ise kitabı, iyi bir mezeyle başlayıp güzel bir tatlı ya da meyveyle bitmesine rağmen ana yemeği berbat bir et olan bir

¹ Keynes, yayıncısına, kitabın çok satacak olmasına inanması nedeniyle beş şilinden piyasaya sürmesini söylemiş olmasına rağmen bu düşük fiyattan neredeyse hiç satılmamış olması Keynes'i ve yayıncısını hayal kırıklığına uğratmıştır.

menü olarak betimlemesi dikkat çekicidir. Dahası, Alvin Hansen ve P. A. Samuelson, *Genel Teori*'nin dilini ve jargonunu *yalın bir İngilizceye çevirmek* zorunda kalmışlardır. Bu nedenle, naçizane tavsiyem, kitabın bir nebze de olsa kolay okunabilmesi ve anlaşılabilmesi için, ticarî çevrimler, merkantilizm ve sosyal felsefenin geleceğinin ele alındığı son üç kısmın özellikle de, hiç değilse, sosyal felsefenin geleceğine ilişkin son kısmın, öncelikle okunması gerektiridir.

Kitabın, iktisat teorisinin ve iktisadî olayların temel olarak beklentiler ve efektif talep kavramları çerçevesinde ele alınması ve dolayısıyla da, özetlenmesi gerektiği düşüncesini taşımaktayım. Ancak, bu düşüncemi, *Genel Teori*'nin niteliğine ilişkin diğer ele alış tarzlarıyla bir bütünsellik içinde burada ortaya koyamayacak olmam beni, kitabın özetini, Harrod'un 30 Ağustos 1935 tarihinde Keynes'e yazdığı mektupta yazdıklarına binaen yine Keynes'in, Harrod'un *Genel Teori*'ye ilişkin olarak yaptığı özetten kendisinin ne anladığını ifade ettiği satırlarla sınırlamamı gerekli kılmaktadır.

Anladığım kadarıyla görüşlerin, en geniş anlamıyla şu şekildedir: Yatırım hacmi, sermayenin marjinal etkinliği şedulü ve faiz oranı tarafından belirlenmektedir. Faiz oranı, likidite tercihi şedulü ve para miktarı tarafından belirlenmektedir. İstihdam hacmi, yatırım hacmi ve çarpan tarafından belirlenmektedir. Çarpanın değeri, tasarruf eğilimi tarafından belirlenmektedir'.

Genel Teori'nin ruhuna ilişkin olarak belirtilenler her ne olursa olsun, Keynes'in kitapta, temelde millî gelir düzeyini ve istihdam miktarını belirleyen unsurlar üzerinde durduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Klâsik iktisatçıların, arz ve talep arasındaki dengenin tam istihdamı sağlayacaklarını belirterek temel bir hata yaptıklarını vurgulayan Keynes, kapitalist ekonominin kronik olarak istikrarsızlık içinde olduğu ve iktisadî dalgalanmalara maruz kalacağı hususu üzerinde önemle durmuştur. Daha açıkçası, arz-talep arasındaki uyumun tam istihdam düzeyini sağlaması gerektirmediğini, söz konusu uyumun eksik istidam dengesinde de gerçekleşebileceği vurgusunda bulunmuştur. Bu durumun ise belirsizliğin beraberinde getirdiği yatırım-tasarruf uyumsuzluğu çerçevesinde geliştiği tespitini yapmıştır. Bundan daha önemlisi, Keynes *Genel Teori*'de, devletin ekonomide daha fazla rol üstlenmesi gereği ve dolayısıyla da, görevi üzerinde durmakta, ekonomiye müdahale aracı olarak genelde maliye politikası araçlarına ve özellikle de kamu harcamalarına başvurularak, kapitalizmin kronik istikrarsızlık içine düşmesinin ve iktisadî dalgalanmalara maruz kalmasının önlenebileceği hususuna dikkat çekmektedir. Kamu harcamalarının bütçe açıkları verilmesi pahasına gerçekleştirilerek iş imkânlarının sağlanması ve bu yolla da satın alma gücünün artması hedeflenmektedir. Bunun aksi durumda yani ekonominin canlanma ve genişleme evresine girdiğinde ise kullanılan maliye politika araçlarının (kamu harcamalarının) uygulamadan kaldırılması yolunun benimsenmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Keynes, eksik istihdamı önlemeye yönelik sadece belirtilen bu iktisadî politika önerisi nedeniyle bile devletin sürekli olarak ekonomi üzerinde denetleyici bir rol üstlenmesi gerektiği görüşünü savunduğu vurgusunda bulunularak eleştirilere ve hatta sosyalist olmakla suçlayan görüşlere maruz kalmıştır.

Genel Teori'nin, sosyal felsefenin geleceğine ilişkin son kısmının bir bölümünü okurlar ile paylaşmanın, bu alandaki çalışmalarını teşvik edeceğini umuyorum.

24. Kısım²

Genel Teorinin Neden Olabileceği Sosyal Felsefe Üzerine Son Notlar I

İçinde yaşadığımız iktisadî toplumun göze çarpan hataları tam istihdamı sağlamada gösterdiği başarısızlık ile servet ve gelirin keyfi haksız bölüşümüdür. Göz önüne almadığımız teoriyle bu başarısızlardan ilki arasındaki ilişki ortadadır. Ancak, teoride, ikinci başarısızlıkla ilgili iki önemli husus daha söz konusudur.

On dokuzuncu yüzyılın sonundan bu yana, servet ve gelir arasındaki farkın giderilmesine yönelik olarak özellikle İngiltere'de dolaysız vergileme aracı olarak kullanılması girişimini ortaya çıkarmıştır. Çoğu kişi bu konuda daha ileri adımların atılmasını isterken, iki düşünce söz konusu kişilerin böylesi bir düşünceden vazgeçmelerine neden oluyordu. Bunlardan ilki, avantaj sağlayan gelir kaynaklarının ortadan kalkacak ve de risk üstlenme motifinin boş yere azalacak olması korkusu ve ikincisi de, sermaye artışının, bireysel tasarruf motifine ilişkin güç ve söz konusu büyümenin büyük ölçüde zenginlerin sahip olduğu büyük miktarlardaki varlığı nedeniyle ortaya çıkan tasarruflara bağlı olması gerçeği olduğunu düşünüyorum. Bizim argümanımız, bu düşüncelerden ilkini etkileyebilecek durumda olmasa da, ikincisine yönelik tutumumuzu büyük ölçüde değiştirebilecek niteliktedir. Zira tam istihdamın varlığını sürdürdüğü noktaya kadar, sermaye artışının düşük tüketim eğilimine bağlı olmak şurada dursun, aksine belirtilen eğilim tarafından engellenmesi söz konusudur. Sadece tam istihdamın geçerli olduğu koşullarda, düşük tüketim eğilimi sermaye artışına vesile olabilmektedir. Bundan başka, deneyimler, mevcut koşullarda kurumlarca yapılan tasarrufların ve amortisman fonlarının yeterli olduğunu göstermekte ve gelirin yeniden bölüşülmesinin tüketim eğilimini artıracak bir biçimde gerçekleşmesinin, sermayenin artışı konusunda olumlu bir adım olduğunu belirtmektedir.

Halkın zihninde konuyla ilgili karmaşa, veraset ve intikâl vergilerinin ülkedeki sermaye zenginliğini azaltan neden olduğuna olan inançtan kaynaklanmaktadır. Devlet bu vergiler nedeniyle elde ettiği gelirleri sıradan

² John Maynard Keynes, 2008, *Genel Teori*, çev: Akalın, U. S., İstanbul, Kalkedon Yayınları, s. 315-319.

harcamalarında kullanacağı, dolayısıyla da, gelir ve tüketimden alınan vergileri azaltılabileceği ya da bu vergilerden kaçınılabileceğini varsayarak, maliye politikasının ağır veraset ve intikâl vergileri içerecek bir biçimde düzenlenmesinin toplumun tüketim eğilimini artırma yönünde etkileyeceği tabii ki doğrudur. Alışılmış tüketim eğiliminde meydana gelen bir artış genelde (tam istihdam koşulları dışında) aynı anda yatırım artışını teşvik edecektir. Buradan çıkarılacak sonuçta, gerçeğin tam da tersidir.

Böylelikle, argümanımız bizi, günümüz koşullarında, servet artışının, düşünöldüğü gibi zenginlerin sakınmalarına bağılı olmadığını, tam da tersine engellediğı sonucuna götürmektedir. Bu nedenle, Servetteki büyük eşitsizliğin başlıca sosyal gerekçesi ortadan kaldırılmaktadır. Ortaya koyduğumuz tezimizden ayrı olarak, bir takım koşullarda, eşitsizliğı haklı gösteren başkaca nedenler olmadığını söyleyemiyorum. Ancak, bizim tezimiz, buraya kadar dokunmamış olduğumuz nedenlerin en önemlilerini dikkatli bir biçimde seçip ayırmamız gerektiğidir. Bu husus özellikle veraset ve intikâl vergilerine ilişkin tutumumuzu etkileyecektir: zira mirastaki eşitsizliklere aynı şekilde uygulanamayacak gelir eşitsizliklerinin belli gerekçeleri söz konusudur.

BKK Kendi açımından, gelirler ve servetler arasında önemli eşitsizliklerin sosyal ve psikolojik gerekçeleri olduğuna inanıyorum. Ancak, günümüzde böylesi ayrılıklarla ilintili olarak aynı şeylerin söylenebilmesi pek mümkün görünmemektedir. Gerçekleşmesi için para kazanma motifi ve özel servet sahipliğinin olmasını gerekli kılan faydalı insan faaliyetleri bulunmaktadır. Bundan başka, para kazanma ve özel mülk sahip olma fırsatlarının sağlanmaması durumunda, insanların, acımasız, kişisel güç ve otoritenin pervasız bir hale gelmesine ve burnunun büyümesine neden olabilecek tehlike yaratabilecek eğilimleri, belirtilen imkânların sağlanmasıyla zararlı olmayan kanallarına yöneltilebilir. Vatandaşlarına zulmetmektense, banka hesabına zulmetmesi daha evlâdır. Buna karşın banka hesabına zulmetmesi kimi zaman, en azından bir alternatif olarak, vatandaşlarına zulmetmek amacıyla kullanılan bir araç haline dönüşür. Ancak, bu durum, söz konusu faaliyetlerin uyarılması için yapılması gereken bir şey değildir ve bugün için bu eğilimlerin desteklenmesi amacıyla oyunun bu kadar yüksek riskli oynanması gerekmektedir. Oyuncular bu oyuna alışır alışmaz, daha az riskli oyunlar da aynı amaca hizmet edebilir. İnsan doğasının tamamen dönüştürölmesi, insan doğasının idare edilmesiyle karıştırılmamalıdır. İdeal bir cumhuriyette insanlar risk almayacak ya da risk altında yaşamayacak ya da yetiştirilmeyecekse de, ortalama insan ya da toplumun önemli bir kısmı gerçekte para kazanma hırsı içinde oldukları sürece, devlet adamları da akıl ve ihtiyatla oyunun kurallar ve sınırlamalar içinde oynanmasına izin verebileceklerdir.

II

Bununla birlikte, gelecekteki servet eşitsizliklerine ilişkin argümanımızdan çıkarılabilecek bir ikinci sonuç daha bulunmaktadır. Bu noktaya kadar, tasarrufun uyarılması hususu, ılımlı bir yüksek faiz oranının

gereğesi olarak ifade edildi. Ancak, etkin bir tasarrufun mutlaka yatırım ölçeğince belirlenmesi ve yatırım ölçeğinin de, tam istihdam düzeyinin ötesine götürme düşüncesinde değilsek, *düşük* faiz oranıyla desteklenmesi gereği ortaya kondu. Böylelikle, faiz oranını sermayenin marjinal etkinliği şedülüne oranla, tam istihdam düzeyine ulaşınca kadar düşürmemiz, bize çok iyi avantaj sağlayacaktır.

Bu kriter bize, hiç şüphesiz, buraya kadar üzerinde konuştuğumuz faiz oranından daha düşük bir faiz oranına ulaşmamızı sağlayacaktır. Değişik sermaye artışlarına tekabül eden sermayenin marjinal etkinlik şedüllerinden hareketle çok kolaylıkla tahmin edilebileceği gibi, gerçekte, derneşik tüketim eğiliminde (devlette dâhil olmak üzere) büyük ölçüde bir değişme meydana gelmediği sürece, tam istihdamın sürekliliğini sağlayan koşulları üç aşağı beş yukarı sürdürmek mümkünse, faiz oranı düşmeye devam edecektir.

Sermaye stokunu, söz konusu stokun marjinal etkinliği çok düşük bir düzeye düşmediği noktaya kadar artırmanın zor olmaması anlamında, sermaye talebinin sınırlandırılacağından eminim. Bu, sermayenin kullanımının hiçbir maliyetinin olmayacağı değil de, sermayeden sağlanacak getirinin israf ve demode olması nedeniyle ortaya çıkan değer kaybıyla birlikte risk, maharet ve sermayeyle ilgili kararların verilmesinde katlanılan maliyetleri kapsamaması anlamına gelmektedir. Kısacası, dayanıklı malların yaşam süreleri boyunca elde edilecek derneşik getiri, yaşam süresi kısa olan mallarda olduğu gibi, üretimde kullanılan emek maliyeti artı risk karşılıkları ve maharet ve denetim maliyetlerine eşit olmalıdır.

Bu durum, kimi bireysellik ölçütleriyle bağdaşabilse de, rantiyerin yok olup gitmesi ve sonuçta da, sermayenin kıt olması nedeniyle sahip olduğu değeri sömüren kapitalistin birikimli bir biçimde gelişen ezici gücü yitirmesi anlamına gelecektir. Bugün faiz, toprak rantından daha fazla bir getiri sağlamamaktadır. Toprağın kıt olması nedeniyle toprak sahibinin rant elde etmesi gibi, sermaye sahibi de, sermayenin kıt olması nedeniyle faiz geliri elde etmektedir. Ancak, toprağın kıt olmasının kendine has nedenleri olmasına karşın, sermayenin kıt olmasının kendine has nedenleri bulunmamaktadır. Kıtlığın, tam istihdam koşullarında, bireysel tüketim eğiliminin, sermaye yeterince bol hale gelmeden önce net tasarrufun sona ereceği bir nitelik taşıması dışında, uzun dönemde, faiz biçiminde bir ödentide bulunulmasını gerektirecek gerçek fedakârlık anlamında, kendine has bir özelliği bulunmayacaktı. Ancak, böyle olsa da, Devletin aracılığıyla toplumsal tasarrufun sermaye artışının kıt olduğu noktaya kadar artmasına izin verilecek bir biçimde sürdürülmesi mümkün olabilirdi.

Bu nedenle, kapitalizmde rantiyerin bulunmasına ilişkin çerçeveyi, bu kesimin işlevini yerine getirdikten sonra ortadan kalkacağı bir evre olarak görüyorum. Kapitalizmin bu yönünün ortadan kalkmasıyla işler büyük ölçüde değişecektir. Bundan başka, işlevsiz bir yatırımcı olarak rantiyerin ortadan kalkması bir anda gerçekleşmeyecek, bunun için hemen bir devrim gerekmeyecek ve İngiltere’de son zamanlarda görüldüğü gibi, tedrici olmakla

birlikte belli bir zaman süresine yayılmasından sonra gerçekleşmiş olacaktır.

Böylelikle, uygulamada, sermaye kıtlığı ortadan kalkıncaya kadar sermaye hacmini artırma amacını gütmeliyiz (bunun sağlanamaması için ortada hiçbir engel bulunmamaktadır). Böylece, işlevi olmayan yatırımcı hiçbir kazanç elde edemeyecektir. Maliyeciler ve girişimciler *et hoc genus omne* (bugüne nazaran çok daha yüksek bir kazanç elde edecek olan ve işlerini sevenler), zekâ, kararlılık ve işlerine ilişkin sorumlulukları üstlenen niteliklerini makul koşullarda toplumun hizmetine sunmaya yönelerek, dolaysız bir vergileme düzeni yaratabileceklerdir.

Aynı zamanda, Devlet politikası biçiminde kendini gösteren kamu iradesinin yatırımın teşvik edilmesini artırma ve eksikliklerini giderme konusunda nasıl yönlendirilmesi gerektiğinin sadece deneyimler çerçevesinde anlaşılabilirliğini kabul etmek zorundayız. Bir ya da iki kuşak boyunca sermayenin kıt olma niteliği çerçevesinde sahip olduğu değerden vazgeçmeden, ortalama tüketim eğilimini uyarmak ne ölçüde güvenilir bir husustur. Faiz oranının düşmesiyle tüketim eğilimi kolaylıkla güçlendirilebilir. Bu durumda, bugünkünden biraz daha fazla bir birikim sayesinde tam istihdam düzeyine ulaşılabilir. Bu durumda, yüksek gelir ve mirasın yüksek oranda vergilenmesine, tam istihdama, bugünkü düzeyinin altına düşürülen bir birikim oranıyla ulaşılması sonucunu doğuracak olması nedeniyle karşı çıkılır. Bu sonucun ortaya çıkabileceğini ya da olabileceği ihtimâlini inkâr ettiğim varsayılmamalıdır. Zira bu konularda, ortalama bir insanın nasıl tepki vereceğini tahmin etme konusunda aceleci davranılmamalıdır. Bununla birlikte, şu anda geçerli birikim oranından çok da fazla olmayan birikim oranıyla tam istihdama ulaşmak mümkün olsaydı, ortaya çıkan sorun çözümlenebilecekti. Sorun, ayrı bir kararla, tüketime kısıtlanma ölçeğini ve koşullarını tespitten ibaret olacak ve zamanla, kendinden sonra gelecek kuşakların tam yatırım halinden yararlanabilmeleri amacıyla bugünkü kuşağı buna razı etmeye çalışmak akla yatkın ve uygun olacaktır.

Sunuş Yazısı, *Toplum ve Demokrasi*, 3 (6-7), Mayıs-Aralık, s. i-vii.